

Hedehøg i Danmark 2016

DOF's arbejdsrapport fra Projekt Hedehøg

Michael Bødker Clausen,
Lars Maltha Rasmussen & Iben Hove Sørensen

Projekt Hedehøgs hjemmeside: www.dof.dk/projekthedeoeg

Datablad

Titel	Hedehøg i Danmark 2016. DOF's arbejdsrapport fra Projekt Hedehøg
Forfattere	Michael Bødker Clausen, Lars Maltha Rasmussen & Iben Hove Sørensen
Udgiver	Dansk Ornitologisk Forening
Projektansvarlig	Mark Desholm
Projektleder	Timme Nyegaard, timme.nyegaard@dof.dk
Fotos	Aage Matthiesen, Asger Maltha Rasmussen, Kim Fischer og Torben Andersen. Fotos i rapporten kan benyttes efter aftale med fotograferne.
Bedes citeret	Clausen, M.B., L.M. Rasmussen, & I.H. Sørensen, 2017. Hedehøg i Danmark 2016. DOF's arbejdsrapport fra Projekt Hedehøg. Dansk Ornitologisk Forening.
Web page:	http://pub.dof.dk/dof/Rapport/Projekt_Hedehoeg_2016.pdf
Kan rekvireres hos	Dansk Ornitologisk Forening Vesterbrogade 138–140 1620 København V Tlf. 33 28 38 00 Mail: dof@dof.dk

Forsidefoto: En hedehøg han på jagt i Ballum Enge. Foto: Torben Andersen

Indhold

Forord	2
Ynglesæsonen 2016.....	3
Metode og undersøgelsesområde	4
Vejret i yngletiden	6
Yngleområderne	7
Redebeskyttelse og ynglesucces	8
Redehabitat	12
Hedehøge med GPS-loggere	13
Feltarbejde	14
Samarbejdspartnere	15

Hedehøg han giver bytte til hunnen over redestedet. Foto: Torben Andersen.

Forord

Vi må med sorg meddele, at Michael Bødker Clausen, feltmedarbejder på Projekt Hedehøg, afgik ved døden den 8. januar 2017 efter længere tids sygdom.

Dødsfaldet er tragisk på alle måder, men særligt fordi familie og venner har mistet Michael i en alt for ung alder.

Michael var et utrolig varmt menneske, positiv og livsglad, og han er stærkt savnet. Hans indsats for hedehøgene gennem de 10 år, han var involveret i projektet, har været helt afgørende for projektets store succes og artens overlevelse som ynglefugl i Danmark.

DOF arbejder på at finde en eller flere feltmedarbejdere til at fortsætte projektet. Indtil videre er projektleder Timme Nyegaard kontaktperson vedrørende projektet.

Lars Maltha Rasmussen, Iben Hove Sørensen og Timme Nyegaard

Ynglesæsonen 2016

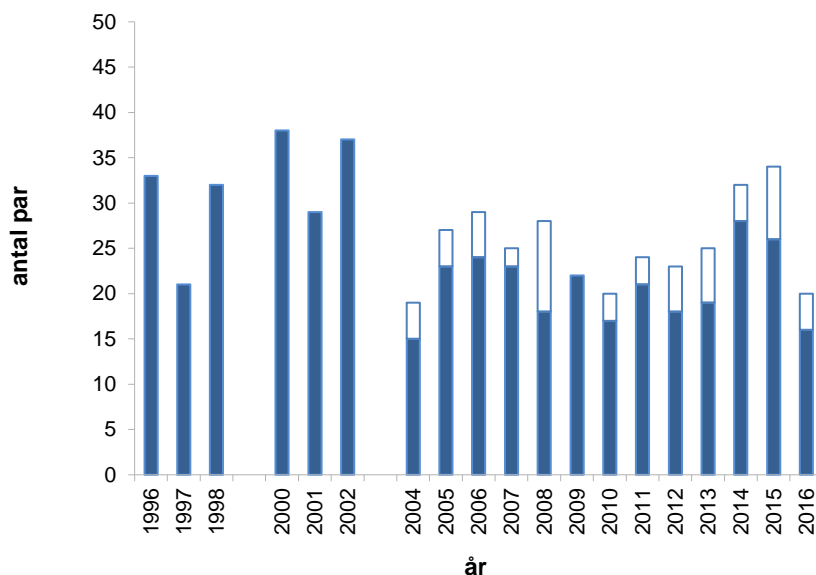
I Sydvestjylland ynglede der 20-28 par hede høge i 2016, heraf 20 sikre og sandsynlige par samt 8 mulige par (Tabel 1). Desuden var der et muligt ynglepar på Agger Tange, og landsbestanden opgøres dermed til 20-29 ynglepar. Dette var væsentligt færre par end i 2014 og 2015 (Figur 1). I 2015 ynglede der op til 34 par. Man skal tilbage til 2010 og 2002, hvor der var lige så få par.

I 2016 kom der 19 unger på vingerne. Det er også meget færre unger end i 2014 og 15, hvor der kom hhv. 60 og 40 unger på vingerne, men svarer til niveauet i årene 2011-2013. Hovedparten af parrene opgav allerede tidligt på sæsonen. Det vurderes, at den væsentligste grund til at parrene opgav, skyldes regnfuldt og blæsende vejr i kombination med fødemangel. Samme dårlige resultater meldes desværre også fra artens andre yngleområder i Nordvesteuropa i 2016 (Almut Schlaich, pers. com.).

Der blev heget ved tre reder. En rede bag hegn i raps blev trods hegningen præderet og en anden heget rede blev opgivet. Den sidste rede fik to flyvefærdige unger af et kuld på fire unger.

For første gang i omkring 20 år var der yngleforsøg af hede høge lå på en strandeng på Fanø. Desværre gik begge reder tabt pga. et ekstraordinært stor højvande d. 3. juli.

Indsatsen for at lokalisere ynglende hede høge i det østlige Sønderjylland blev lige som tidligere år koordineret med en række lokale observatører.

Figur 1. Antallet af ynglepar af hede høge i Sydvestjylland i perioden 1996-2016 (søjler; blå = sikre/sandsynlige, hvide = mulige). Der er ingen data fra 1999 og 2003. Data før 2004 viser både mulige, sandsynlige og sikre par.

Metode og undersøgelsesområde

Undersøgelsesområdet for Projekt Hedehøg omfattede hedehøgens kerneområde i Sydvestjylland, som i 2016 omfattede følgende områder: Ribemarsken, Ballum Enge fra Søndernæs ved Astrup Banke i nord til Hjerpsted i syd, området øst for Abild omkring Høgslund og Vennemose samt området mellem Højrup og Kastrup Enge syd for Gram. I hedehøgenes ankomst- og etableringsperioden fra slutningen af april til slutningen af maj og i yngleperioden er følgende områder desuden besøgt flere gange: Rømø, Magisterkøgen, områder langs Sønderåen til Frøslev Mose, baglandet bag Rejsbydiget og herfra mod nord til Esbjerg. Den benyttede metodik er beskrevet i 'Moniteringsvejledning for Hedehøg' (Rasmussen et al. 2007), der er udarbejdet som et led i DOF's Projekt Truede og Sjældne Ynglefugle.

Unge af hedehøg bliver mærket af Michael Clausen. Foto: Asger Maltha Rasmussen

Antallet af ynglepar i 2016

Antallet af ynglepar i Sydvestjylland var i 2016 på 20-28 par. Hertil kommer et muligt ynglepar på Agger Tange i Nordvestjylland, således at den samlede danske bestand var på 20-29 par i 2016 (Tabel 1).

Tabel 1. Oversigt over registreringerne af hedehøg i Danmark i 2016 med angivelse af redehabitat, hvornår i ynglefase parret blev set, ynglesucces og -status. Oplysninger om et opgivet yngleforsøg er angivet, hvor dette er direkte observeret eller sandsynliggøres af, at fuglene forsvandt fra lokaliteten. Prædation er kun anført, hvor dette blev konstateret med sikkerhed.

Stednavn	Afgrøde	Ynglefase			Resultat		Status					
		Etablering	Rugefase	Ungerfase	Kuldstørr.	Flyv unger	Mulig	Sandsynlig	Sikker	Opgivet	Prædation	
Kalvslund Mose	Ukendt	x					x			x		
Nr. Farup Enge	Natur	x	x	x		2			x			
Fanø N	Natur	x	x	x		0			x	x		
Fanø S	Natur	x	x			0			x	x		
Fladså	Ukendt	x	x	x		1			x			
Ribe Østerå Ø	Natur	x	x	x		3			x			
Ribe Østerå V	Natur	x	x	x		3			x			
Råhede	Raps	x					x				x	
Gelså Tiset	Natur	x	x			0			x	x		
Kastrup Kær Ø	Brak	x	x			0			x	x		
Kastrup Kær S	Brak	x	x	x		1			x			
Højrup	Ukendt	x					x					
V. Gasse S	V.Hvede	x	x		4	2			x			
V. Gasse SV	Raps	x	x			0		x		x		
V. Gasse V	Raps	x	x			0		x		x		
Ottersbøl Ø	V. Hvede	x	x	x		4			x			
Ottersbøl V	V. Hvede	x	x	x		3			x			
Ottersbøl SV	V. Hvede	x					x			x		
Vinum	Ukendt	x					x					
Vesterende												
Ballum	V. Hvede	x	x			0		x		x		
Husum-Ballum	V. Byg	x	x			0		x		x		
Husum-Ballum	Frøgræs	x	x	x	4	0			x	x		
Buntje-Ballum V	Rug	x	x						x	x		
Buntje-Ballum Ø	Raps	x					x			x		
Borg	V. Byg	x					x			x		
Gærup Vest	Ukendt	x					x					
Gærup Øst	Raps	x	x	x	5	0			x		x	
Vennemose	V. Byg	x	x						x	x		
Agger Tange	Ukendt	x					x					
Total		29	20	10	0	13	19	9	4	16	16	1

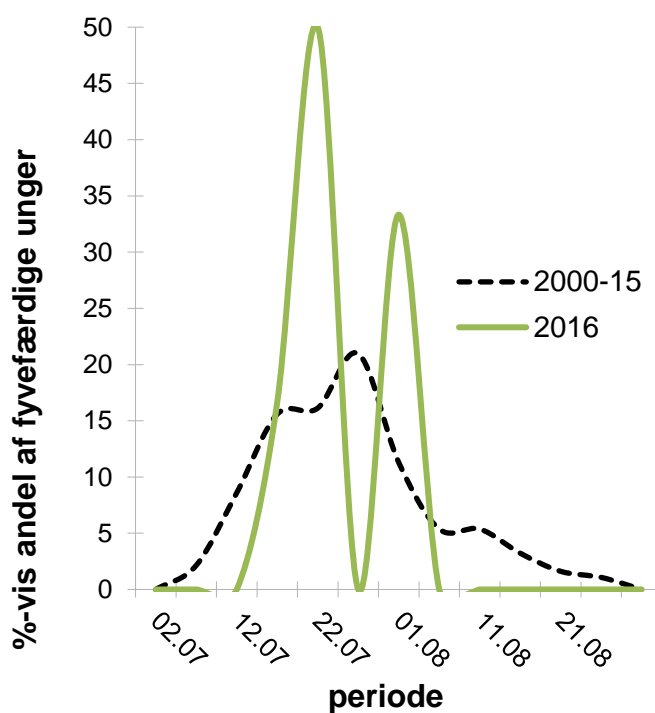
Stationære fugle blev set i en periode ved Agger Tange i Nordvestjylland, men der blev ikke iagttaget adfærd, der tyder på at de har ynglet.

Vejret i yngletiden

Vejret i ynglesæsonen 2016 var generelt ikke optimalt for ynglende hedehøge. Optakten i april var solfattig, kold og våd. Derefter kom varmen i starten og igen i slutningen af maj, men med en del nedbør i midten af måneden omkring det tidspunkt hvor æglægningen normalt påbegyndes. I første tredjedel af juni var der hedebølge, men herefter faldt temperaturen, og der var dagligt nedbør resten af måneden. Den kølige blæsende og regnfulde vejrtype fortsatte til midten af juli, hvorefter det blev lidt varmere. Sommeren sluttede med en kølig og regnfuld august (DMI 2016).

Pga. en meget kølig og våd april var vinterhveden stadig ret kort på tidspunktet for æglægningen. Ynglesæsonen startede generelt tidligt, da vejret tidligt i maj blev varmt, men mange par opgav i første halvdel af juni, sandsynligvis pga. dårligt vejr.

Hedehøgenes æglægning påbegyndtes forholdsvis tidligt og meget synkront, hvilket resulterede i, at ungeudflyvningen blev meget koncentreret i første halvdel af juli måned (Figur 2). De få fugle der lagde om, måske pga. fødemangel, lagde om i starten af juni, og sidste udflyjne unge blev registreret omkring d. 1. august. Da høsten blev udsat pga. det kølige og regnfulde vejr, var der ikke store problemer med, at afgrøderne skulle høstes, før ugerne var fløjet af reden.

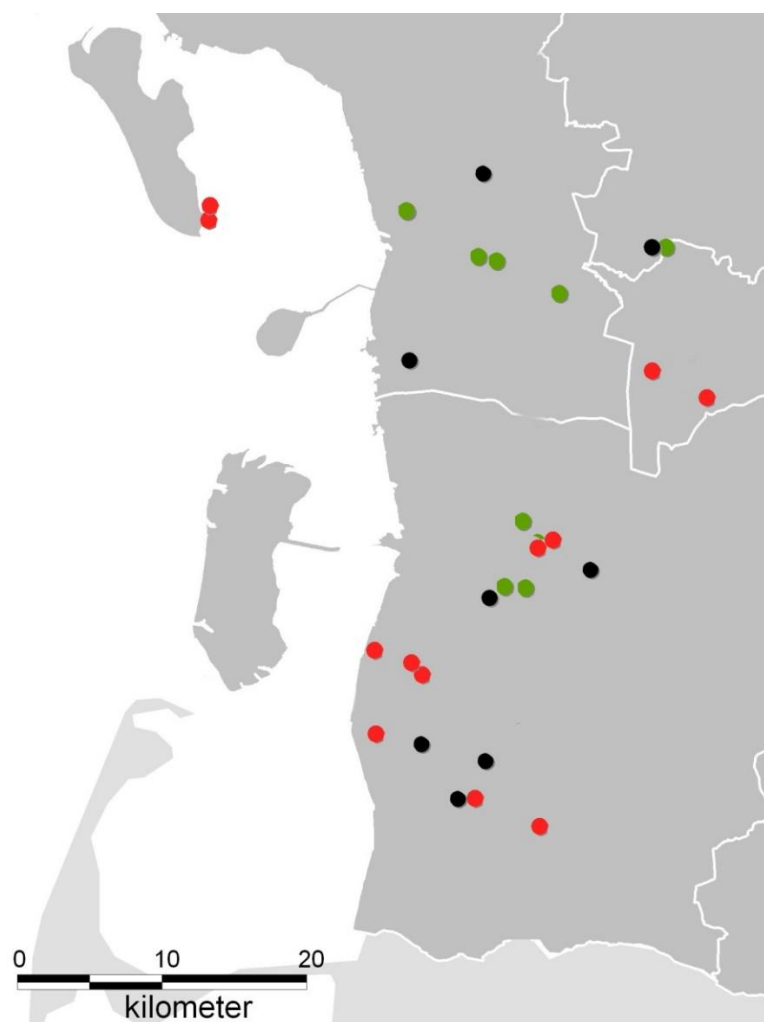

Figur 2. Det beregnede udflyvningstidspunkt for sidste flyvefærdige unge for 6 kuld med ynglesucces i 2016. Sammenlignet med 186 kuld i årene 2000-2015 var hovedparten af kuldene i 2016 lidt tidligere end gennemsnittet.

Yngleområderne

Fordelingen af parrene i 2016 viser, at det tidligere kerneområde omkring Ballum har mistet betydning (Figur 5). Dertil kommer, at der ikke var et eneste ynglepar med succes omkring Ballum og i områderne syd herfor omkring Gærup og Vennemose.

For første gang i ca. 20 år var der yngleforsøg af hedehøg på Fanø. To par anlagde reder tæt på hinanden på en strandengshabitat på Fuglsand lige nord for Sønderho. Fuglene begyndte at dukke op i begyndelsen af maj og d. 15. maj så Kim Fischer to hanner der i display og d. 28. maj sås bytteaflevering. I begyndelsen fouragerede hannerne næsten udelukkende på Fuglsand/Keldsand, men skiftede til at bruge hele den sydlige del af Fanø, da der kom unger i juni. Sidst i juni fouragerede hunnerne også, hvilket var tegn på at ungerne var store. Rederne blev oversvømmet om natten 3. juli. Kim var derude for at lave to forhøjninger, som ungerne kunne klatre op på. Han fandt den ene rede, men kunne ikke lokalisere nogen unger i den 50-70 cm høje vegetation. Ungerne druknede og fuglene forlod området efter nogle dage, hvor hannerne konstant bragte føde til hunnerne.

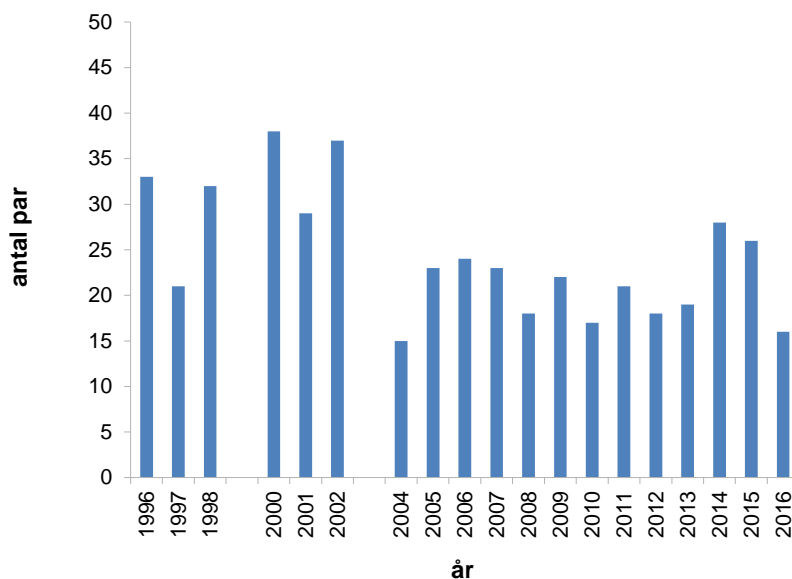

Figur 3. Fordeling af ynglepar af hedehøg i Sydvestjylland i 2015. Signaturer: Grøn cirkel: Par med udflyjne unger. Rød cirkel: Par uden ynglesucces. Sort: Mulige ynglepar. Mørkegrå baggrund: Danmark. Lysegrå baggrund: Tyskland. De hvide linjer angiver kommunegrænser.

Redebeskyttelse og ynglesucces

Der blev hegnet tre reder i afgrøder. Det var reder i hhv. vinterhvede, frøgræs og raps. Reden i frøgræs blev opgivet under rugningen, og der kom ingen flyvefærdige unger på vingerne i reden i raps, da denne rede trods hegningen blev præderet. I den heggede rede i vinterbyg kom 2 af 4 unger på vingerne.

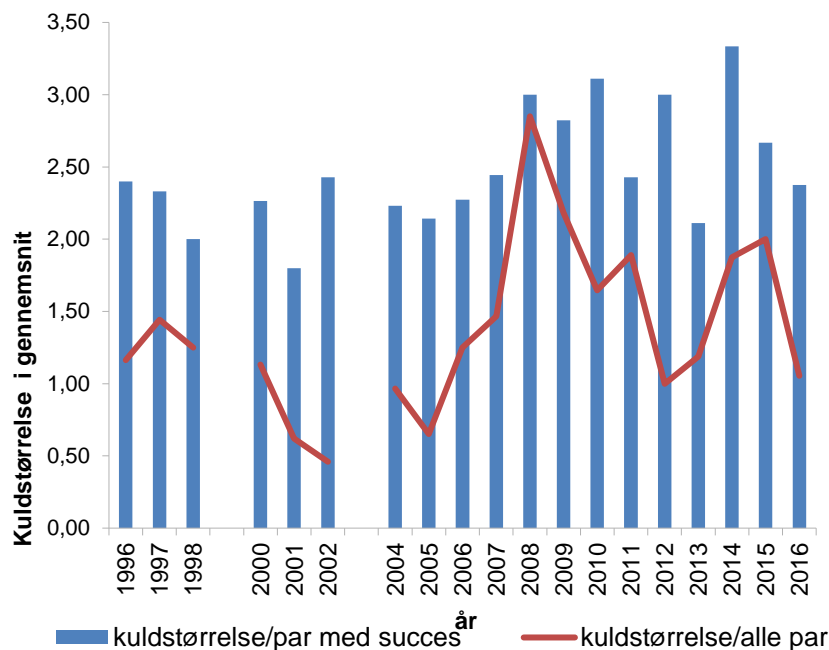
I alt kom der 19 unger på vingerne i 2016, hvilket er knapt halvt så mange som i 2015 (Figur 4). Det er også under gennemsnittet for perioden 2004-2015 på 30 unger årligt.

Figur 4. Antallet af flyvefærdige unger af samtlige ynglepar af hedehøg Sydvestjylland i perioden 1996-2016. Et færre antal par og en ringe ynglesucces var medvirkende til at antallet af flyvefærdige unger var meget lavere end i 2014 og 15, men på niveau med årene 2011-13.

De to hanner af hedehøg der yngede på Fuglsand. Strandengen blev helt oversvømmet af et kraftigt højvande d. 3. juli. Foto: Kim Fischer.

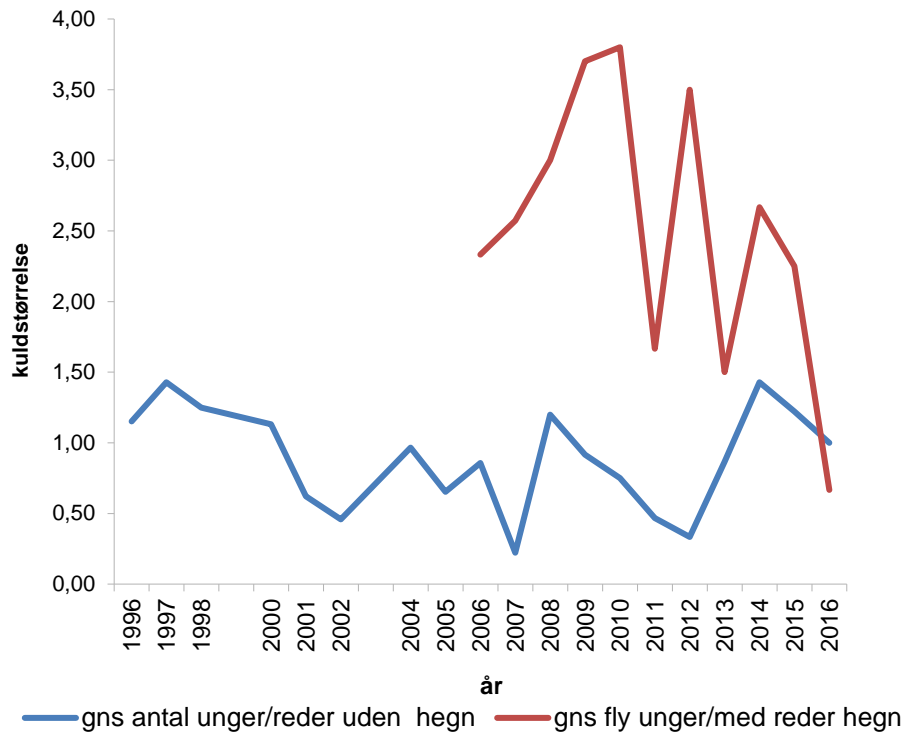

Figur 5. Den gennemsnitlige kuldstørrelse for succesfulde ynglepar af hedehøg sammenlignet med kuldstørrelsen for samtlige par i perioden 1996-2015.

Kuldstørrelsen for de par, der havde ynglesucces i 2016 var gennemsnitligt på 2,38 unger/rede, kun lidt mindre end de 2,67 i 2015 (Figur 5). Så selvom mange par opgav med at yngle, så producerede de succesfulde par kun lidt færre unger pr kuld end de to foregående år.

Siden 2006 er reder i afgrøder i vid udstrækning blevet heget som en forebyggende foranstaltning når de er blevet lokaliseret, frem for blot at blive markeret og så heget i forbindelse med høsten af marken. Det tilstræbes at hegne reder især i afgrøder, der forventes at skulle høstes inden eller kort efter det tidspunkt hvor ungerne skønnes at være flyvefærdige. Erfaringen har vist, at hegningen bør ske så snart kullet er fuldlagt, idet hegningen ikke forstyrrer fuglene væsentligt, men i stedet i stor udstrækning forhindrer prædation af kullet (Lerche-Jørgensen et al 2012).

Ynglesuccessen har generelt været meget højere i reder der er blevet heget frem for ikke hegnede reder (Figur 56). Dette var dog ikke tilfældet i 2016, hvor kun 3 reder blev heget, og der kun var delvis succes i en af rederne, mens en af de hegnede reder i raps blev præderet trods hegningen og en anden heget rede blev forladt. Selvom resultatet i 2016 ikke er så positivt, understreger det dog samtidig nødvendigheden af at hegne mod prædation. Vi har de seneste år eksperimenteret med forskellige typer af hegn, da det er vanskeligt at hegne netop i rapsmarker, hvor det af praktiske grunde ikke kan lade sig gøre at hegne med elførende hegn.

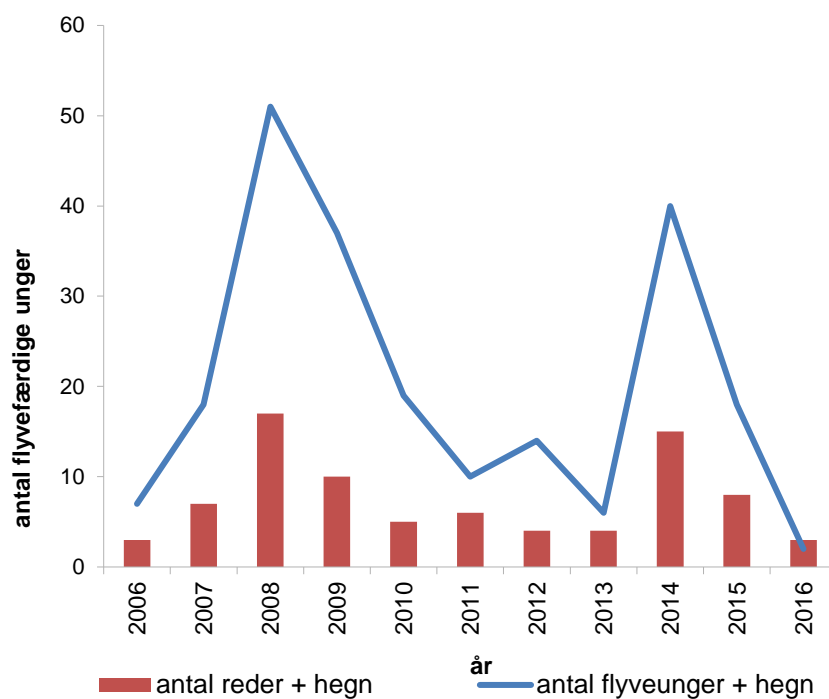
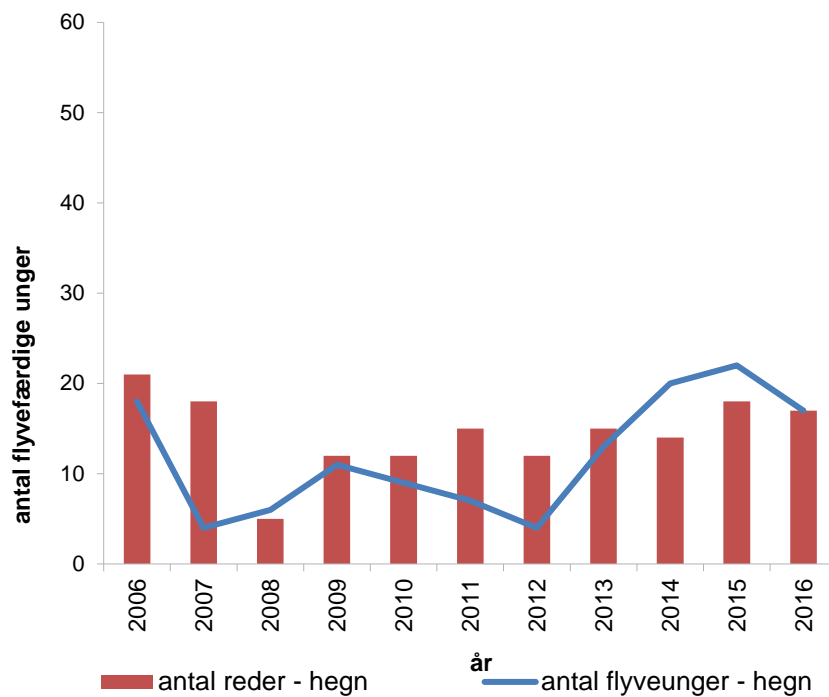

Figur 6. Det gennemsnitlige antal flyvefærdige unger i reder som blev hegnet før høst (rød) sammenlignet med reder som ikke blev hegnet før høst (blå). Reder er først blevet hegnet før høst fra 2006.

Man kender næsten altid til ynglesuccessen for de hegnede reder, mens man i mange tilfælde ikke kender det præcise antal udfløjne unger eller årsagen til manglende succes for de ikke-hegnede reder. Det betyder, at forskellen i ynglesucces mellem beskyttede og ikke-beskyttede reder sandsynligvis er større end tallene antyder, da en del kuld med manglende succes ikke er talt med i de ikke-beskyttede reder, hvis parret har opgivet reden på et tidligt tidspunkt, dvs. i anlægsfasen eller starten af rugefasen.

Unge af hedeheg i Ribemarsken 2016. Foto: Aage Matthiesen.

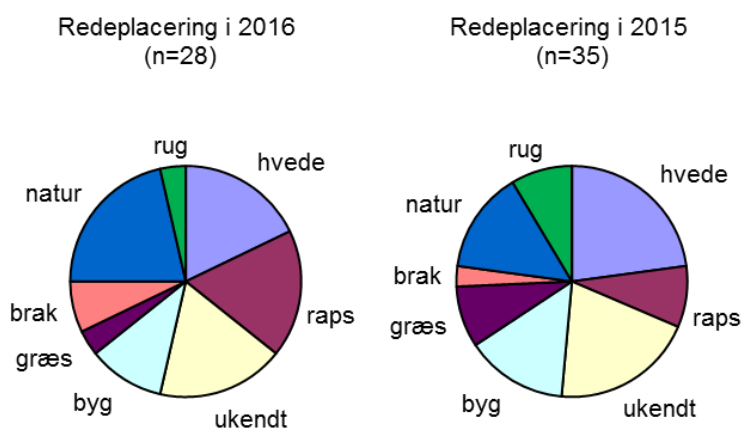

Figur 7. Øverst: Antallet af flyvefærdige unger fra reder uden hegn sammenlignet med antallet af reder uden hegn i perioden 2006-2016.

Nederst: Antallet af flyvefærdige unger fra reder med hegn sammenlignet med antallet af reder med hegn i perioden 2006-2016. Det ses tydeligt, at der flyver langt flere unger fra de hegnede reder end fra de uhegnede, selvom antallet af hegnede reder er noget mindre end de uhegnede. Det skyldes at ynglesuccessen er meget større i de hegnede end i de uhegnede reder.

Redehabitat

Valget af redehabitat blev præget af, at april måned havde været kold, og afgrøderne derfor ikke var særligt udviklede på det tidspunkt, hvor de første kuld blev lagt. Det betød, at der var en lidt større andel af parrene, der anlagde deres rede i raps, som er den afgrøde der tidligst får en tilstrækkelig højde til, at hedehegene kan bygge rede der (Figur 7). Der var en forholdsvis stor andel af fugle, der ikke blev lokaliseret, hvilket især skyldes, at de hurtigt opgav igen. Samtidig betyder et koldt forår formentlig, at flere par udskyder starten af ynglesæsonen med en til to uger dels pga. manglen på egnede redesteder, dels pga. fødemangel. I de år, hvor temperaturerne er over gennemsnittet frem mod midten af maj, vil vinterhveden normalt være tilstrækkelig høj til, at en stor del af parrene vælger denne afgrøde som redehabitat.

Figur 8. Procentvis fordeling af redehabitat for hedehege: 28 par i 2016 til venstre og 35 par i 2015 til højre. Fordelingen mellem tidlige og sene afgrøder var stort set den samme i 2015 som i 2014, med lidt flere i raps.

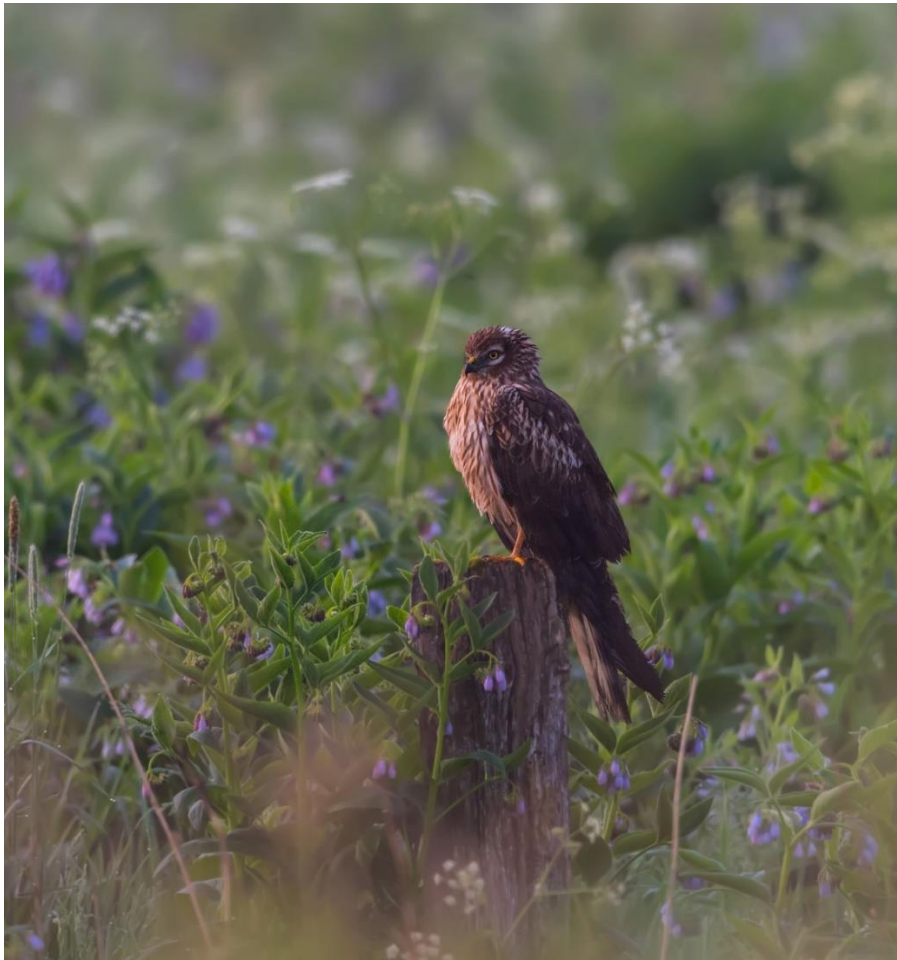

Hedeheg han på sin rastepæl i Ballum Enge. Foto: Torben Andersen.

Hedehøge med GPS-loggere

I 2015 opholdt mindst fire hedehøge med GPS-loggere sig i området omkring Ballum, og antennesystemet til modtagelse af data blev derfor – med stor optimisme - opsat i samme område i april 2016. Der blev sæsonen igennem arbejdet på at maksimere chancen for at fange signaler fra GPS-loggerne, blandt andet ved justering af antennernes placering og eftersøgning af fuglene i felten. På trods af denne indsats, som også inkluderede flere dages intensiv eftersøgning af områderne uden for antennesystemet, lykkedes det dog kun at lokalisere en enkelt af fuglene i 2016.

Hannen Asbjørn, som fik sin GPS-logger på i 2014, hvor han opfostrede to unger i pileskoven nord for Ballum, vendte tilbage til området d. 26. april 2016. Nogle dage senere, d. 29. og 30. april, fløj han igen forbi antennesystemet, men var desværre ikke stedfast. I maj blev der modtaget signaler fra Asbjørn på fire forskellige datoer, mens der i juni slet ikke var kontakt med GPS-loggeren. D. 6. juli vendte Asbjørn så pludselig tilbage og sendte sparsomme signaler hver dag måneden ud – men det var desværre ikke muligt at lokalisere fuglen i felten, så antennesystemet kunne indrettes efter loggerens aktuelle position. I dagene 2.-24. august modtog vi signaler fra Asbjørn på 10 forskellige datoer, hvorefter han formodentlig forlod området.

Hedehøg hun på en pæl nær reden. Foto Torben Andersen.

På trods af de mange dage med kontakt mellem Asbjørns GPS-logger og antennesystemet, så opnåede vi ikke kendskab til placeringen af en eventuel rede i 2016. Det samme var tilfældet i 2015, hvor Asbjørn tilsyneladende opgav sit yngleforsøg tidligt på sæsonen. Det må derfor være en prioritet at få downloadet samtlige data, hvis Asbjørn dukker op igen i 2017. I 2016 blev der indsamlet data for Asbjørns bevægelser i perioden frem til d. 24. januar 2015.

Det er ikke usandsynligt, at der i de kommende år vil dukke GPS-mærkede hedehøge op, som vi ikke har set i et eller flere år. Antennesystemet registrerer kun GPS-loggere, som er relativt tæt på systemet (op til ca. 7 km), og de seneste år har Ballum-egnen tilsyneladende hverken været et populært eller gunstigt yngleområde. Relativt få fugle har slået sig ned i området, og i 2016 var områdets ungeproduktion lig nul. Når vi alligevel har valgt at sætte systemet op her igen, så skyldes det, at hedehøgene er ret stedtro, og at de ofte besøger tidligere yngleområder først på sæsonen. Derfor er der særligt håb om at registrere fuglene i det område, hvor de blev mærket.

En hedehøg han på jagt på Sdr. Farup Enge. Foto: Aage Matthiesen.

Feltarbejde

Feltarbejdet blev udført af Michael Bødker Clausen med bistand fra Iben Hove Sørensen.

Følgende som på forskellig vis har bidraget med assistance og oplysninger om hedehøg skal takkes: Kim Fischer, Poul Erik Junk, Peter Kjer Hansen, Egon Iversen, Jesper Leegaard og Jesper Tofft., Sv. Aage Clausen, John Frikke, Torben Andersen og Aage Mathiesen.

Endvidere anvendtes supplerende data fra DOFbasen (www.dofbasen.dk), og alle, der har indtastet oplysninger om hedehøge i DOFbasen, takkes hermed.

Samarbejdspartnere

Alle lodsejere takkes for godt samarbejde i 2016. Endvidere takkes følgende for uvurderlig hjælp og godt samarbejde med GPS-loggerne: Ben Koks, Almut Schlaich og Raymond Klaassen.

Der blev afholdt møde for alle hedehøgværter, kontaktpersoner og medarbejdere i projektet på Klægagergård den 9. maj, hvor vi bl.a. fik grundigt indblik i arbejdet og forskningen omkring hedehøg.

Følgende er kontaktpersoner for Projekt Hedehøg: DOF: Timme Nyegaard.
Naturstyrelsen: Jens Hjerrild Hansen, Sønderjysk Landboforening: Gunnar Jespersen,
Esbjerg Kommune: Mette Kirkebjerg Due, Tønder Kommune: Conny Brandt, Aabenraa
Kommune: Hans Harald Hansen, Haderslev Kommune: Claus Moss Hansen.

Hedehøg han på jagt i Ballum Enge. Foto: Torben Andersen.

Litteratur

Clausen, M.B. & Rasmussen, L.M. 2015. Projekt Hedehøg 2015. DOF's arbejdsrapport fra Projekt Hedehøg. Dansk Ornitologisk Forening.
http://pub.dof.dk/dof/Rapport/Projekt_Hedehøg_2015.pdf

DMI 2016. Månedens, sæsonen og årets vejr.
<http://www.dmi.dk/vejr/arkiver/maanedsaesonaar/>

Lerche-Jørgensen, M., L. Maltha Rasmussen, M. Bødker Clausen, C. Rahbek & K. Thorup 2012: Effekt af redehabitat, hegning og vejr på ungeproduktion hos de danske Hedehøge fra 1995 til 2009. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 106: 79-86.
<http://www.zmuc.dk/VerWeb/STAFF/kthorup/Kt-pdf/DOFT106-79.pdf>

Rasmussen, L. M., A. Hoffmann & T. Nyegaard 2007. Monitoringsplan for Hedehøg *Circus pygargus*. DOF's Projekt Truede og Sjældne Ynglefugle (DATSY)
<http://www.dofbasen.dk/DATSY/datsyvejledning.php?art=02630>

Find flere oplysninger om hedehøg på DOF's hjemmeside: www.dof.dk/projekthedeoeg

Læs om det meget omfattende hollandske arbejde med hedehøg på:
www.werkgroepgrauwekiekendief.nl